

Kaliopa DIMITROVSKA ANDREWS

Podoba mesta skozi čas in perspektive

Prispevek obravnava pomen podobe mesta v zgodovini razvoja teorije in prakse urbanizma. Podaja strnjen pregled pomembnih elementov in njihovih odnosov in povezave z značilnimi paradigmi načrtovanja. V prvem delu obravnava osnovne strukturne elemente podobe mesta, kot jih določajo različni teoretiki, in njihovo preobrazbo v posameznih obdobjih historičnega razvoja mesta. Urbanističnooblikovalska načela kakovosti urbanega prostora s poudarkom na načelih trajnostnega razvoja so povzeta v drugem delu. V tretjem delu so predstavljeni futuristični prikazi mest in njihova podobnost

z že znanimi koncepti zasnove in oblikovanja mest in mestnih struktur. V sklepnem delu prispevek poskuša odgovoriti na vprašanji *Kako ustvariti mesta, ki bodo estetska, socialno in kulturno raznolika ter obenem okoljsko in ekonomsko trajnostna?* in *Kako do boljše podobe slovenskih mest?*

Ključne besede: podoba mesta, strukturni elementi mestne podobe, urbanističnooblikovalska načela, idealna mesta, nova mesta

1 Uvod

V zgodovinskih mestih Evrope lahko zelo nazorno razberemo podobo mesta, značilno za posamezna zgodovinska obdobja gradnje od antike do mesta moderne, postmoderne in trajnostnega razvoja. Pregled zgodovine urbanizma kaže tudi zelo bogat nabor utopističnih idej in teorij o tem, kako naj bo mesto organizirano, zasnovano in oblikovano – od »idealnih«,

»vrtnih«, »vertikalnih« do »kompaktnih«, »ekoloških«, »pametnih«, digitalnih« in »odpornih mest« (ang. *resilient cities*). Nekatero utopije in paradigme načrtovanja so se skozi stoletja celo uspešno uresničevale v tako imenovanih novih mestih.

Slika 1: Podoba mesta: potpuri (vir: lastni arhiv, internet 1)

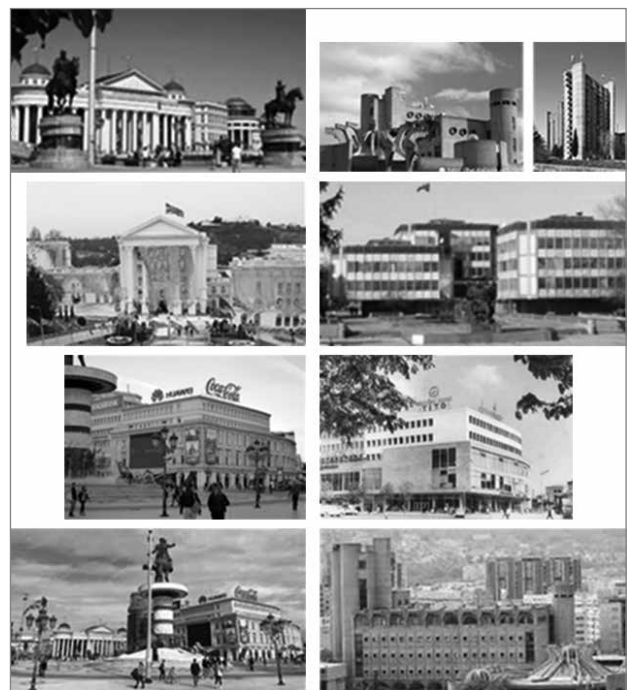

Slika 2: Nova mesta: Brazilija (vir: lastni arhiv)

Eden od najambicioznejših primerov v 20. stoletju je gotovo Brazilija, ki ponazarja uspešno kombinacijo političnih, ekonomskih, družbenih in simbolnih vrednot moderne. Njena izvedba je tako rekoč zasluga samo enega človeka, vizionarja Juscelina Kubitschka (Gosling in Maitland, 1984: 22) in ustvarjalne skupine avtorjev/projektantov – urbanista Lucia Costa, arhitekta Oscarja Nirmayerja in krajinskega arhitekta Roberta Burla Marxa.

Pogosto so podobe mest simboli demokracije ali moči vladajočega režima in se pojavljajo v različnih zgodovinskih obdobjih. Klasicistično podobo agore ali foruma v antiki kot »arhitekturo demokracije« srečamo tudi v 30. letih 20. stoletja v času vladavine Hitlerja in Stalina (Jencks, 1987). Navezanost monumentalne (klasicistične) podobe mest s totalitarnimi režimi je značilna tudi za Bukarešto, v času vladavine Ceausescuja v 80. letih in še pozneje v primeru projekta Skopje 2014. Osrednje območje Skopja, ki je po rekonstrukciji po uničujočem potresu (leta 1963) pridobilo podobo mesta, značilno za brutalizem (urbanistični načrt Kenzo Tange), se je čez 50 let preoblikovalo v neprepoznavno, klasicistično podobo t. i. barok (op. prej eklekticizem), ki ni bil nikoli prisoten v zgodovinskem razvoju mesta. To, da so se pročelja objektov in javni odprti prostori mest preoblikovali v skladu z modnimi slogi arhitekture, poznamo iz zgodovine, predvsem v renesansi in baroku. V primeru Skopja, ko mesto dobiva vse bolj »starinsko podobo«, se postavlja vprašanje, ali gre za urbano prenovu ali za nacionalni kič. Strokovnjaki se seveda zgražajo, laična javnost in turisti pa so navdušeni nad novo podobo mesta, ki velja za balkanski Las Vegas.

Klasicizem, sicer značilen za 18. in 19. stoletje, se ob koncu 20. stoletja ponovno vrača v oblikovanju mesta. Klasicistično podobo mesta najdemo tudi v novejših paradigmah načrto-

Slika 3: Podoba mesta: Skopje leta 2014 (levo) in leta 1960 (desno) (vir: lastni arhiv, internet 2)

vanja, kot sta postmoderna in novi urbanizem. V zadnjih desetletjih pa se mesta preoblikujejo v skladu z načeli trajnosti, nastajajo tudi prve t. i. trajnostne skupnosti, kot je Kronsberg v Hannoveru. Okoljska združljivost in kompaktna skupnost sta osnovni izhodišči načrtovanja tega naselja, ki upošteva ekološka, urbanističnooblikovalska in socialno-ekonomska načela trajnosti.

Paradigme načrtovanja in oblikovanja mesta so se skozi stolecja trudile poiskati prostorsko in družbeno organizacijo, ki bi omogočala idealno obliko fizičnih struktur mesta in obenem

Slika 4: Model trajnostne skupnosti: Kronsberg, Hannover (vir; lastni arhiv, internet 3)

zagotavljala razvoj idealne družbe. S tega vidika so teorije oblikovanja mesta iskale navdih v (a) idealizaciji preteklosti oz. proučevanju zgodovinskih modelov, (b) v idealizaciji prihodnosti v utopističnih modelih in (c) v proučevanju sedanosti ter z razvojem pristopov, ki izhajajo iz umetnosti in znanosti (Gosling in Maitland, 1984). Tako lahko danes v sodobni urbanistični praksi najdemo veliko različnih pristopov, ki neposredno ali posredno vplivajo na oblikovanje podobe mesta, npr. urbanističnozgodovinski, psihološko-percepcijski, behavioristični, urbanomorfološki, kulturološki, razvojni, ekološki pristop. Ti pristopi določajo tudi strukturne elemente mestne podobe in urbanističnooblikovalska načela kakovosti urbanega prostora.

V prvem delu članka so predstavljeni osnovni strukturni elementi mestne podobe in njihova uporaba v načrtovalski praksi, v drugem delu so povzeta urbanističnooblikovalska načela kakovosti urbanega prostora, kot so jih opredelili posamezni avtorji, v tretjem delu pa so predstavljeni futuristični prikazi mest in njihova podobnost z že znanimi koncepti zasnove in oblikovanja mest in mestnih struktur. V sklepnem delu je naveden nabor izhodišč in načel načrtovanja in oblikovanja poselitve/urbanizacije, ki bodo prispevala k boljši podobi mest ob zagotavljanju okoljske in ekonomske trajnosti.

2 Podoba mesta v urbanističnooblikovalski teoriji in praksi

Pregled znanstvene debate o podobi mesta izpostavlja dva pomembna sklopa raziskovanja – osnovne strukturne elemente mestne podobe in osnovne estetske kakovosti podobe mesta (Dimitrovska Andrews, 2011):

1. Proučevanje osnovnih strukturnih elementov mestne podobe, kot jih določajo različni teoretiki, je izjemno pomembno za sodobne pristope pri načrtovanju »razvoja mest navznoter« (npr. revitalizacija, reurbanizacija). Tako npr. mentalna podoba mesta po Lynchu (1961) vsebuje pet elementov (poti, robovi, vozlišča, kvarti, znamenja). Košir (1993) govori o petih prostorskih prvinah urbanistične strukture (lega, obod, komunikacijsko omrežje, anonimno tkivo in unikatna arhitektura). Več avtorjev opredeljuje fizične strukture, ki omogočajo zaznavo mesta, kot tematske (karakteristična območja

mesta) in netematske (zaznavni in orientacijski sistem mesta).

2. Osnovne estetske kakovosti podobe mesta so opredeljene kot *enotnost*, *raznolikost*, *kompleksnost*, *razumljivost*, *dominantnost*, *zaprtost/odprtost*, *eksponiranost*, *skrivnost*, *presenečenje*. Te opredelitve so posamezni avtorji povzeli in nadgradili v t. i. urbanističnooblikovalskih načelih kakovosti urbanega prostora.

Pregled načrtovalskih dokumentov (Dimitrovska Andrews, 2011) kaže, da načrtovalska določila varovanja in razvoja podobe mesta obravnavajo predvsem krajevno identiteto, tlorisno strukturo in značilno silhueto mesta ter pomembne vedute na naravne in grajene prostorske dominante.

Za pravilno razumevanje mestnega tlorisa kot osnove za njegovo nadaljnje transformiranje je treba poznati značilnosti posameznih tipov zazidav, njihovo zgodovinsko ozadje in lokalno interpretacijo ter način njihovega povezovanja v enotni mestni organizem. S tega stališča so fizične strukture, ki omogočajo zaznavo mesta, kot sem že omenila, tematske (ponavljajoči se urbani vzorci ali karakteristična območja mesta) in netematske (osnovni povezovalni, zaznavni in orientacijski sistem mesta). Te se vežejo tudi na tri osnovne teorije urbanističnega oblikovanja (Trancik, 1986). Prve, tematske, strukture so predstavljene v teoriji polno-prazno (ang. *figure ground*), druge, netematske, pa združujejo teorijo povezovanja in teorijo lokacije.

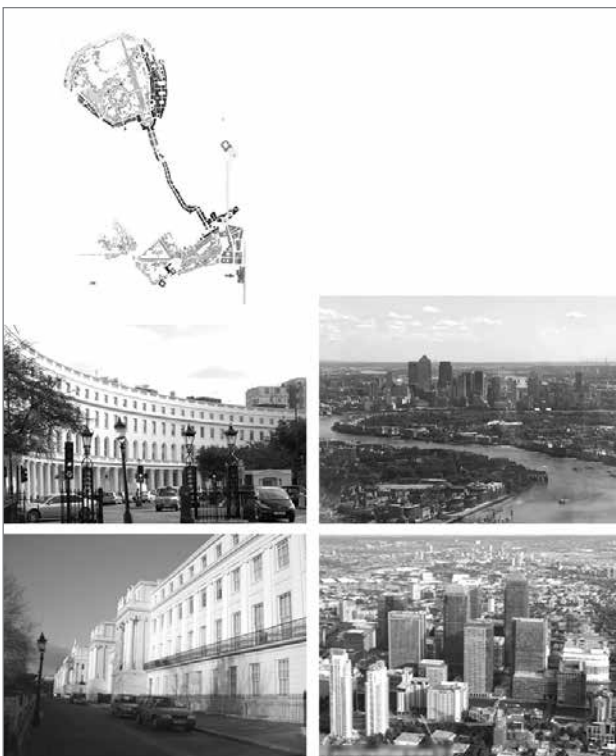
Tematske strukture tvorijo ponavljajoči se vzorci grajenih in odprtih prostorov s skupnimi homogenimi značilnostmi, kot so urbani bloki v ortogonalni mreži, svobodno oblikovani bloki rastočega mesta ali načrtovane organske strukture. V urbanomorfoloških analizah so to »karakteristična območja mesta«, ki dajejo mestu identiteto in hkrati razkrivajo tudi njegov zgodovinski razvoj. Določena so na podlagi meril, kot so zgodovinsko obdobje gradnje, funkcija, parcelacija in zazidalni sistem. Pomembno merilo pri določanju karakterističnih mestnih območij je tudi gradnja v sklopu enotnega planskega dokumenta (Dimitrovska Andrews idr., 2007), ki praviloma zagotavlja, da je območje zaključena urbanistično-arhitekturna kompozicija/celota. Karakteristična mestna območja se določajo tudi na osnovi etične strukture prebivalcev (na primer kitajska četrt). Najlažje jih je razbrati v predstavitvi polno-prazno. Najznačilnejši primer je Nolijev načrt Rima 1748.

Slika 5: Urbanomorfološki pristop: teorija in praksa, primer Rima (vir: Bacon, 1967; Trancik, 1986; lastni arhiv)

Slika 6: Urbanomorfološki pristop: teorija in praksa, primer Pariza (lastni vir, internet 4)

Slika 7: London: Regent Park (levo) in Docklands (desno) (vir: Bacon, 1967; lastni arhiv)

Netematske strukture mesta, ki so fizično okostje tega, oblikujejo osnovni zaznavni in orientacijski sistem mesta – »monumentalni prostor« – in so izjemno pomembne za razumevanje mestne organizacije kot celote. Zato je priporočljivo, da so pri urbanističnem načrtovanju in oblikovanju konceptualno zasnovane kot sistem, sestavljen iz vozlišč dejavnosti, specializiranih območij in povezav, ki prekrivajo celotno območje mesta. Z dograjevanjem ogrodja netematskih struktur mesta, na katero se potem navežejo nova območja izgradnje, se praviloma dosežejo berljivost, identiteta in kontekst v razvoju in rasti mesta (Dimitrovska, 1989, ter Cerar idr., 2002, v Dimitrovska Andrews, 2011).

Uspešna uporaba netematskih struktur (teorije povezovanja in teorije lokacije) je načrt Sixtusa V. (16. stoletje), ki je lokacije sakralnih objektov povezal med seboj ter tako izboljšal dostopnost in berljivost fizične strukture Rima. Ta načrt reurbanizacije mesta je obenem izjemen primer rafinirane estetike urbane vedute, ki je bila uporabljena na več načinov. Med najpomembnejšimi je vsekakor postavitve obeliska kot označevalca prostora ali uporaba obstoječih spomenikov, kot je Kolosej, za zaključek dolgih pogledov.

Podoben pristop najdemo tudi v Hausmanovem načrtu reurbanizacije Pariza tri stoletja pozneje, kjer imajo prostostoječe postavljeni objekti, kot so slavoloki, komemorativni stebri, spomeniki ipd., dvojni namen: da poudarijo veduto in obenem

Preglednica 1: Urbanističnooblikovalska načela

Lynch (1981)	Bently idr. (1985)	Tibbalds (1990)	Frey (1999)	Evans idr. (2001)
dostop	prehodnost	upoštevanje konteksta		prehodnost
vitalnost	različnost	mešana raba	mešana raba, primerna gostota, da podpira organizacijo dejavnosti	različnost, vitalnost
pomen prostora	berljivost	berljivo okolje, humano merilo	pomen prostora, občutek centralnosti, slikovitost	berljivost, prepoznavnost
ustreznost	prilagodljivost	trajnost, prilagodljivost	prilagodljivost	prilagodljivost
obvladovanje	vidna primernost, vidna pestrost	kompleksnost, igrivost, vidno zadovoljstvo		
			zeleno okolje – javno/zasebno	biotska raznovrstnost
		spodbujanje hoje	javni promet, zmanjševanje volumna prometa	ohranjanje virov
			zmanjševanje onesnaževanja in hrupa	osvoboditev od onesnaževanja
	personalizacija	spodbujati participacijo skupnosti/javnosti	lokalna avtonomija, samozadostnost	

Vir: Dimitrovska Andrews, 2011

utrdijo prostor pravilno oblikovanega trga. Stoletje pozneje v istem kontekstu je bil v novem pariškem poslovnem središču La Defense postavljen slavolok La Grande Arche kot »point de vue«, objekt, ki zaključuje poglede pariške 10-kilometrske zgodovinske osi (Axis historique).

Morfološki pristop analize tematskih in netematskih struktur je bil uspešno uporabljen pri pripravi generalnega urbanističnega plana Titograda (danes Podgorica) za obdobje 1980–2000 in Občinskega prostorskega načrta mesta Ljubljane za obdobje 2000–2020.

Odnos oz. še bolj ravnovesje tematskih in netematskih struktur ali anonimnega tkiva in unikatne arhitekture po Koširju (1993) je izjemno pomembno za doseganje identitete mesta in posameznih mestnih predelov. Če so tematske strukture zastopane prepogosto, če se vzorec urbane zazidave anonimnega tkiva neskončno ponavlja, postaja urbano okolje monotono (npr. primestna naselja individualnih hiš ali večje stanovanjske soseske z enako tipologijo objektov). In nasprotno, če je prepogosto zastopana netematska struktura ali unikatna arhitektura, postaja urbano okolje kaotično (npr. poslovno-trgovska območja). To najbolje ponazarja izjava Youngsona: »Nekaj dobrih hiš ne bo oblikovalo lepe ulice ali lepega mesta, tako kot nekaj slabih hiš ne bo uničilo vsega. Londonski Docklands so primer popolne urbanističnooblikovalske polomije kljub visoki arhitekturni vrednosti posameznih objektov. Povprečni kot arhitektura, Nasheva pročelja s štukaturami in kolonade

ob Regent Parku v Londonu, so še vedno občudovani kot eden najboljših primerov načrtno oblikovane urbane scene.« (Youngson, 1990: 69)

3 Urbanističnooblikovalske načela kakovosti urbanega prostora

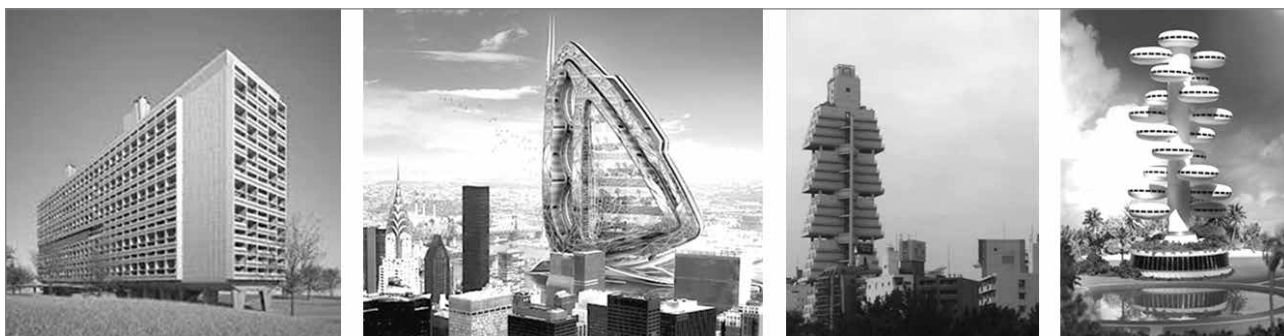
Lyncheva urbanističnooblikovalska načela so povzeli in dopolnili v številnih urbanističnooblikovalskih pristopih urejanja mesta. Kot najpogosteje uporabljena merila tako pri raziskovalnem delu kot v vsakdanji načrtovalski praksi se navajajo: dostopnost, različnost (vitalnost, primernost za bivanje – ang. *livability*), berljivost, prilagodljivost, vidna primernost in vidni interes (vidno bogastvo, pestrost). Tudi novejša primerjalna raziskava urbanističnooblikovalskih načel kažejo na prevlado Lynchevih predlogov z nadgradnjami v smeri »načel oz. meril trajnostnega oblikovanja« (Carmona idr., 2005). Ta vključujejo še načela, ki se nanašajo na učinkovitost rabe energetskih in drugih virov, varovanje biotske raznovrstnosti, zmanjšanje onesnaževanja okolja, uvajanje trajnostne mobilnosti ipd.

Raziskava o uporabi načel trajnosti v načrtovalski praksi oz. v treh pristopih udejanjenja trajnostnega razvoja, ki so najbolj razširjeni v ZDA: novi urbanizem, pametna rast in ekološko mesto (Jepson in Edwards, 2010), je pokazala:

1. Vsi trije pristopi vsebujejo načelo *prostorska integracija devolvnih mest in prometa/transporta, mešana raba, pešdostop in kolesarski dostop do dela in rekreacije*.

Slika 8: Zasnova mest: Atlantida (levo), vrtno mesto (na sredini) in futuristično krožno mesto (desno) (vir: Fabjan, 2018; Fresco, 2011)

Slika 9: Unite d'Habitation (prva slika z leve) in Dragonfly (druga slika z leve); večstanovanjski objekt, Tokio (druga slika z desne) in futuristični večstanovanjski modularni objekt (druga slika z desne) (vir: Fabjan, 2018, Fresco, 2011, lastni arhiv)

2. Novi urbanizem in pametna rast vsebujeta še načelo *večje gostote stanovanjskih območij*, pametna rast in ekološko mesto pa še načelo *intermodalna transportna povezava*.
3. Druga načela so odvisna od posebnosti pristopa, npr. novi urbanizem daje prednost urbanističnooblikovalskim načelom, kot so *podoba prostora (identiteta povečuje pripadnost prostoru)*, *oblikovanje javnih prostorov (spodbujanje družabnih srečanj)*, *raznoverstnost stanovanj (slog, tipologija, lastništvo)*; ekološko mesto daje prednost ekološkim načelom, kot so *uporaba lokalnih produktov, čisti in obnovljivi energetske viri, zaščita naravne in biološke raznoverstnosti ter energetske in gradbeno učinkovite zgradbe*; pametna rast pa daje prednost socioekonomskim načelom, npr. *ravnovesje stanovanj in delovnih mest, dostop do stanovanja za vse ekonomsko-socialne skupine itd.*

Lehmann (2010) opredeljuje 15 načel »zelenega urbanizma«, in sicer podnebje in kontekst; obnovljivi viri energije brez emisij; zaprt ekosistem brez odpadkov; kakovostna voda in upravljanje voda; urbana krajina in biotska raznoverstnost; trajnostna mobilnost in kakovosten JPP; regionalni materiali in montažni sistemi; zgostitev/okrepitev obstoječih območij; zelene zgradbe in soseske; cenovno dostopna stanovanja, mešana raba; lokalna prehrana, kratke oskrbovalne verige; kulturna identiteta, varno in zdravo mesto; upravljanje, vodenje, primeri dobre prakse; izobraževanje in usposabljanje; trajnostne strategije za razvoj mesta.

Pregled literature kaže zelo široko uporabo pojma »trajnost«, tako da obstaja nevarnost, da se banalizira in ne pomeni ničesar več. Tudi obseg načel in usmeritev, ki jih določajo posamezni pristopi trajnosti, je zelo obširen, zato morajo mesta v prostorskih strategijah razvoja skrbno zožiti izbor trajnostnih načel in usmeritev, ki so najprimernejši in jih bodo sposobni izvesti.

4 Bo podoba mest prihodnosti déjà vu?

Kje bodo teorije oblikovanja mesta prihodnosti iskale navdih? Bodo to zgodovinski modeli?

Primerjava zasnove Atlantide, vrtnega mesta in futurističnega krožnega mesta kaže veliko podobnosti: samozadostnost, mesta so obkrožena s kmetijskimi površinami, radiocentrični model zazidave, pasovi stanovanjskih objektov v zelenju in javni programi v osrednjem delu (Fabjan, 2018; Trancik, 1986; Fresco, 2011). V Atlantidi je to Pozejdonov tempelj, v Howardovem vrtnem mestu je to mestni trg z zgradbami osrednjih dejavnosti, obkrožen s pasom mestnega parka, v Frescovem futurističnem mestu pa je osrednji objekt kupola s kibernetičnim in komunikacijskim središčem ter osrednjimi dejavnostmi, povezan z objekti v obliki manjših kupol, ki so namenjeni kongresnemu centru ter programom za znanost, umetnost, glasbo, raziskave, razstave in zabavo.

Slika 10: Prisotnost preteklosti v urbani sceni danes: Berlin (levo) in Ljubljana (desno) (vir: lastni arhiv)

Slika 11: Prisotnost preteklosti v urbani sceni danes in v prihodnosti (lastni arhiv; Fabjan, 2018)

Razlika v programski zasnovi Corbusierovega marsejskega stanovanjskega bloka, zgrajenega leta 1952 (Jencks, 1973), in futurističnega samooskrbovalnega projekta Dragonfly (Fabjan, 2018) je le v tem, da je v zadnjem ob stanovanjih, trgovinah, rekreaciji in varstvu otrok predvidena še predelava hrane. Če primerjamo zasnovo večstanovanjskega objekta v Tokiu (japonski metabolizem) in futurističnega večstanovanjskega modularnega objekta (Fresco, 2011) med njima skoraj ni razlik (glej sliko 9).

Vidna prisotnost preteklosti v urbani sceni je pomemben element estetike urbanega okolja. Nazorno je izražena v oblikovanju atrija Sony Centra v Berlinu, v katerem je kot osrednja skulptura oz. instalacija postavljen »cesarski salon« nekdanjega hotela Esplanade, ki je bil nekoč pomembno znamenje tega dela mesta. Podobno je prof. Ravnikar v zasnovi pročelja objekta ob Slovenski cesti (nekdanji Cardo Maximum) z okroglim erkerjem simbolično ponazoril ostanke poznoantične stavbe – rotunde, ki so jo odkrili na tej lokaciji (Dimitrovska Andrews, 2011).

Manj posrečena primera vidne prisotnosti preteklosti v urbani sceni sta primera varovanja kulturne dediščine na sliki 11. V primeru iz Londona je ohranjeno samo ulično pročelje objekta kot del pročelja novega objekta. V primeru iz Kobeja na Japonskem je poznohistorična palača nadgrajena z enajstimi nadstropji. Kaže, da bosta ta pristopa prenove objektov uporabljena tudi v mestih prihodnosti. V primeru Pariza predvidene strukture nadgradnje (ozelenjeni stožci) spominjajo na babilonski stolp in Semiramidine vrtove (5. stoletje pr. n. št.).

5 Sklep

Kako ustvariti mesta, ki bodo estetska, socialno in kulturno raznolika ter obenem okoljsko in ekonomsko trajnostna, in kako do boljše podobe slovenskih mest?

Znanstveniki in strokovnjaki poskušajo povezovati koncepte trajnostnega razvoja mest, inovativne pristope oblikovanja in strategije urbanega razvoja z novo realnostjo omejenih virov, kar se že kaže v številnih uspešnih primerih iz načrtovalske

prakse, t. i. primerih dobre urbanistične prakse. Mesta bodo morala razviti posebne pristope in strategije, ki bodo upoštevali načela trajnostnega/zelenega urbanizma in bodo prilagojeni podnebnim pogojem in kontekstu prostora ter tudi razpoložljivi tehnologiji, družbenim razmeram in demografskim spremembam, prestrukturiranju ekonomije, investitorskim programom ter različnim potrebam in pričakovanjem deležnikov.

Če pa govorimo o boljši podobi slovenskih mest, moramo ponovno premisliti o načinu oblikovanja, gradnje in upravljanja poselitve v danem kontekstu, upoštevajoč okoljske omejitve in priložnosti. Predvsem bo nujno omejiti procese suburbanizacije, obstoječa območja pa preoblikovati v bolj trajnostne skupnosti s podobo ruralne in/ali urbane arkade. Pri preobrazbi razvrednotenih območij v mestih bo treba poiskati najustreznejše modele trajnosti, upoštevajoč kontekst prostora in pomen lokacije za razvoj podobe mesta.

Oblikovanje mesta in mestnih območij ostaja nadvse kompleksna naloga. Predvsem ne smemo pozabiti:

- Slovenska mesta in naselja so tudi del regionalne in globalne konkurenčnosti, zato morajo veljati za privlačna in ustvarjalna ter s tem biti kraji za varno naložbo, ki imajo jasno vizijo in uresničljivo strategijo razvoja.
- Podoba mesta temelji na usklajenem načrtovanju arhitekture, načrtovanju mesta/regije in varovanja okolja v širšem kontekstu. Pri tem arhitektura praviloma obravnava fizične oblike in zasebni interes, pri načrtovanju mesta/regije in varovanju okolja pa gre za kompleksnejšo problematiko, prostorsko in družbeno organizacijo, ki bo zagotavljala uresničitev družbeno-gospodarskega razvoja in ščitila javni interes. Zato je nujno konstruktivno in sinergijsko delovanje vseh deležnikov, vključno z javnostjo. Visoko kakovost urbanega prostora in bivalnega okolja bo lažje doseči, če bodo vsi sodelujoči estetsko in okoljsko izobraženi.

Slogan »*Lepota je nuja – prihodnost je zelena!*« (Lehmann, 2010: 776) najverjetneje še najbolje ponazori, kaj je perspektiva razvoja podobe mesta, predvsem to, da poleg uveljavljanja trajnostnega razvoja ostaja estetika urbanega prostora »nuja« oz. temelj načrtovanja in oblikovanja mesta.

.....
Izr. prof. dr. Kaliopa Dimitrovska Andrews
Nova univerza, Evropska pravna fakulteta, Ljubljana
E-pošta: Kaliopa.Dimitrovska-Andrews@epf.nova-uni.si

Viri in literatura

- Bacon, E. N. (1967): Design of cities. New York, The Viking Press, Inc.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., in Tiesdell, S. (ur) (2005): Public places – urban spaces: the dimensions of urban design. Oxford, Architectural press.
- Dimitrovska Andrews, K., Mihelič, B., in Stanič, I. (2007): The post-socialist urban restructuring of Ljubljana: strengthening identity. V: Stanilov, K. (ur.) The post-socialist city: urban form and space transformations in Central and Eastern Europe after socialism, str. 427–445. Dordrecht, Springer.
- Dimitrovska Andrews, K. (2011): Orodja za usmerjanje in nadzor urbanih oblik. Ljubljana, Zbirka Urbani izziv – publikacije, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Duany, A., in Plater-Zyberk, E. (1991): Towns and town-making principles. New York, Rizzoli International Publications Inc.
- Fabjan, S. (2018): Utopija in realnost idealnega mesta skozi zgodovino. Doktorska disertacija. Ljubljana, Nova Univerza, Fakulteta za družbene in evropske študije.
- Fresco, J. (2011): Designing the future (eBook), Kindle Edition.
- Gosling, D., in Maitland, B. (1984): Concepts of urban design. London, Academy editions.
- Internet 1: <https://moscow.touristgems.com/attractions/11566-moscow-international-business-center> (Stock Photo – Warsaw, Poland – March 13, 2014. A general view of business center in downtown Warsaw).
- Internet 2: https://www.macedonia-timeless.com/eng/cities_and_regions/cities/skopje.
- Internet 3: www.hannover.de (A model for sustainable urban development Hannover-Kronsberg).
- Internet 4: Stock photo, Picture and Royalty Free Image, image 34871959.
- Jencks, C., in Valentine, M. (1987): The architecture of democracy, the hidden tradition. Architectural Design, 57(9–10), str. 9–25.
- Jencks, C. (1973): Le Corbusier and the tragic view of architecture. London, Penguin Books.
- Jepson Jr, E. J., in Edwards, M. M. (2010): How possible is sustainable urban development? An analysis of planners' perceptions about new urbanism, smart growth and the ecological city. Planning Practice and Research Practice & Research, 25(4), str. 417–437.
- Košir, F. (1993): Zamisel mesta. Ljubljana, Slovenska matica v Ljubljani.
- Krier, L. (1984): Houses, palaces, cities. London, Architectural Design.
- Lehmann, S. (2010): The Principles of green urbanism, transforming the city for sustainability. London, Earthscan.
- Trancik, R. (1986): Finding lost space theories of urban design. New York, Van Nostrand Reinhold Company.
- Youngson, A. J. (1990): Urban development and the royal fine art commissions. Edinburgh, University Press.